

Hariduse- ja Teadusministeeriumi strateegiaperioodi 2020+ eksperdi- ja partneriürituse arutelude kokkuvõte

Mektorys 16. mail 2018 toimunud ürituse eesmärk oli algatada ühisarutelud ekspertide ja partneritega, et kavandada pikaajalised arengusihid Haridus- ja Teadusministeeriumi vastutusvaldkondades. Üritus on osa strateegilise planeerimise protsessist, mille raames valmiv pikaajaline arenguraamistik (edaspidi strateegia) peab suurendama hariduse, teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni, keele- ja noortevaldkonna mõjusust Eesti kui terviku ja tema ühiskonnaliikmete arengupotentsiaali realiseerimisel. Strateegia peab aitama leida lahendused meie ühiskonna ja tema liikmete ees seisvatele olulistele väljakutsetele ja võimendama meie ühiskonna tugevusi. Strateegia koostamisel lähtume arengutest Eestis, Euroopas ja maailmas. Üritusel osales kokku 89 eksperti ja partnerorganisatsioonide esindajat.

Aruteludes otsiti vastuseid küsimustele, mis on Eesti jaoks 3 kõige olulisemat trendi järgmise 10–20 aasta jooksul, millised on trendidega kaasnevad väljakutsed ning kuidas on võimalik need trendid Eesti edulooks pöörata, kasutades hariduse, teaduse, noorsootöö ja keelepoliitika võimalusi.

Kokkuvõttes toome välja aruteludes kõlanud ideed ja sõnumid neljast vaatepunktist: (1) valmiva arenguraamistiku lähtealused; (2) ülevaade Eesti arengut mõjutavatest trendidest ja trendidest haridussüsteemis; (3) ülevaade tänastest kitsaskohtadest; (4) ideed ja lahendused.

LÄHTEALUSED

Arenguraamistik peab aitama **ühtlustada arusaamu võimalikest arengusuundadest, ühistest eesmärkidest ja väärtustest nii meie vastutusala igas valdkonnas kui ühiskonnas tervikuna.**

Oluliseks lähtealuseks on **jagatud arusaamad hariduse ja teaduse rollist ühiskonnas.** Ühiskonnas peab olema selge arusaam, miks on õppimist ja haridust vaja. Haridus on isiku arendamise teenistuses – haridus annab inimesele valmisoleku saada hakkama erinevate rollidega ühiskonnas. Oluline on siduda hariduse kaudu isiklik areng ühiskonna ja riigi arenguga. Haridus tagab ühiskonna koostoimimise, terviklikkuse ja sidususe ning kultuuri edasikandmise. Kõige olulisem on seega hariduses sotsialiseerumise ülesanne, keskkonna loomine, et inimesed saaksid üksteiselt ja koos õppida. Ühiskond eeldab, et riik suunab hariduse kaudu inimeste mõtlemist. Inimene eeldab, et õppimine on tema jaoks tähenduslik, isikustatud (individualiseeritud) ja vastab tema vajadustele ning eeldab seetõttu, et tal on võimalus kaasa rääkida nii õppe korralduse (aeg, koht ja vorm) kui sisu osas.

Teadus loob tingimused majanduse ja elatustaseme kasvuks ning kõrgel tasemel hariduseks.

Noorsootöö loob võimalused noorte mitmekülgseks arenguks ja toetab eluks vajalike teadmiste ja oskuste omandamist ja kinnistumist.

Kõige tähtsam on **väärtuspõhine vaade.** See aitab globaliseeruvas ühiskonnas toime tulla. Seega peaksid meil olema nii ühiskonnana kui ka haridus- ja teadussüsteemides (institutsioonides) **ühised kokkulepitud väärtused.** Haridusinstitutsioonid ja noorsootöö asutused on seejuures nende väärtuste hoidjad ja taasloojad.

Samaaegselt tulevikku vaatamisega tuleks tuvastada, mis meil on juba hästi ja mida tuleks hoida, säilitada ja väärtustada. Tähtis on nii **jõustamine tugevuste kaudu kui ka puuduste parandamine**, ilma neid samal ajal vastandamata.

Vajame strateegiat, mis töötaks olukorras, kus **pidevatest muutustest on saanud uus reaalsus**. Inimesed peaksid olema ülimalt kohanemisvõimelised ja mitte kartma muutusi. Pidevad ja kiired muutused seavad aga küsimuse alla pikkade vaadetega strateegiate koostamise.

Oluline on **otsida tasakaalu ratsionaalsuse ja õnnelikuks olemise vahel**: kui palju see meile inimestena õnne toob, et liigume eesmärgi poole ja oleme rahvusvahelises võrdluses edukad?

Tuleb arvestada, et haridusprotsessid on tunduvalt aeglasemad kui paljud teised protsessid ühiskonnas, mistõttu on oluline kaasata õpetamise ja kasvatamise protsessidesse ka mitteformaalse ja informaalset õppe võimalusi.

Küsimused: Kuidas õpetada nii, et toimuks kultuuri edasikandmine? Kuidas leida tasakaal isikliku valikuvabaduse ja üldise huvi vahel? Kuidas toetada positiivseid valikuid ilma domineerimiseta? Milline on isikustatud (individualiseeritud) õppimine, kas tänane õppijakeskne lähenemine on fiktsioon või reaalsus?

TRENDID

Üleilmsed trendid

Meie elu iseloomustavad **väga kiired muutused**, mis põhjustavad nii töömaailmas kui ka ühiskondlikus elus **polariseerumist, fragmenteeritust, ebastabiilsuse kasvu, piiride ähmastumist, info kuhjumist**. Läbivateks trendideks on kiire tehnoloogiate areng (sh ka tehisintellekt), laiemas mõttes mobiilsuse kasv, väärtuste relativiseerumine ja killustumine ning traditsioonilise ettekujutuse muutumine tõest, kasvav individualism. Muutub arusaam sellest, mida tähendab olla teistega koos, osa kogukonnast. Inimesed ei suhtle omavahel vähem, vaid suhtlevad mujal (nt internetis) ja teistmoodi, teiste kanalite vahendusel.

Suure mõjuga on sellised üleilmsed trendid nagu **rahvastiku vananemine, üleilmastumine, linnastumine, samas ka ääremaastumine**. Maailmas toimub **ressursside ümberjagamine ja jagunemine**, mis võib meid tugevasti mõjutada. Üleilmastumisega kaasneb kõikvõimalike maailmas toimuvate muudatuste **mõjude välkkiire (ja prognoosimatu) avaldumine kohalikul tasandil**. (Tehnoloogia) muudatuste tõttu loobume traditsioonilisest eluviisist.

Tähelepanu keskmes on vaimne ja füüsiline tervis ning tervisliku käitumisega seotud väljakutsed.

Erisused ja lõhed kasvavad piirkondade/riikide vahel, linn-maa, põlvkondade ja keelekogukondade vahel. Tulevikus on tekkimas aina rohkem gruppide vahelisi erinevusi uskumuste ja veendumuste osas. Kasvavad erinevused sisetulekutes ja ebavõrdsus.

Mõned näited:

- Euroopa vs teised piirkonnad: Euroopa on jäämas innovatsioonis teistest maha.
- Elamisväärtuste keskkond tõmbab ja toob võrdlemisi lihtsalt kaasa rahvaste rände nii laiemalt kui kohalikul tasandil (nt kolmandate riikide elanike sissetulek, linnastumine, aga ka teadlik valik elada maal).
- Ettevõtluses on kadumas geograafilised piirid.
- Tuleviku tööturul toimetulekuks on vajalikud praegusest erinevad oskused ja teadmised.
- Ühelt poolt iseloomustab meie ajastut inimeste teadlikkuse kasv (nt kliimamuutusest ja teistest globaalsetest nähtustest), teiselt poolt väheneb inimeste võime neile teadaolevaid fakte omavahel ühendada. See toimub igal tasemel ja kõikidel elualadel.

Küsimused: Kas oskame üleilmastumise enda kasuks tööle panna või „longime“ lihtsalt teiste suurte sabas? Kas suures üleilmses maailmas on Eesti tõmbe- või tõukekeskus? Kas seni on tegemist olnud n-ö

naiivse globaliseerumisega? Kas üleilmastumine ei ole peatumas? Kas ja kuidas saab haridus vastata globaalse nomaadi vajadustele?

Trendid hariduses

- Levib mõtteviis, et formaalharidust ei ole vaja. Lahendused sünnivad formaalharidussüsteemi kõrvale. Inimene ise õpib, mida tahab, nt virtuaalmaailmas.
- Hajuvad piirid formaalhariduse, mitteformaal- ja informaalhariduse vahel. Noortele avatud võimalused noorsootöös, sh huviharidus muudab kooli. Kool ei saa kõike õpetada.
- Piirideta haridus, ehk siis haridus üle ELi, iga inimene võib tulevikus õppida seal, kus soovib.
- Üld- ja kutsehariduse lähenemine. Väga oluliseks on saanud üldoskused (mitte üldained) – nii kutsehariduses kui ka üldhariduses.
- Valdkondade ülene ja haridustasemete ülene koostöö.
- Õppe sisu muutmise vajadus kiireneb, kuna õpe peab tagama võimalused omandada tuleviku tööturul vajalikud oskused ja teadmised.
- Kinnistumas on elukestva õppimise kontseptsioon.
- Õpetaja roll ei pruugi oluliselt muutuda, muutuvad õppematerjalid, õppe sisu, õppevormid. Empaatiavõime on ja jääb õpetajaametis oluliseks.
- Muutumas on õpetaja-õpilase suhted.
- Nii rahvusvaheliselt kui ka Eestis süveneb trend, et kõige edukamad gümnaasiumilõpetajad ei soovi saada õpetajaks.
- Õppijatel on ootus, et „saan hariduse selleks, kelleks ma saada tahan“.

Küsimused: kas formaalharidus sulab kokku mitteformaalse ja informaalse haridusega? Lapsevanema roll õppija haridusteel - kas ja kuidas muutub? Kas on probleem, et õpilane on targem kui õpetaja? Kes on talent, keda õpetajaametisse otsime?

Trendid, mida valisime lahenduste aruteluks

1. Üleilmastumine/maailm on keeruline.
2. Õpimotivaatorid on muutumas, õpetajatel uus roll.
3. Väärtuste ja tõe killustumine.

TÄNASED KITSASKOHAD

- „Me saame, mida küsime“ – kui koolijuhtide, veelgi enam aga ühiskonna hinnang haridusele kujuneb riigieksamite tulemuste või muude numbriliste näitajate põhjal, siis ootame ka õpetajalt, et ta „toodaks häid hindeid“. Seda vaadet/ootust on vaja muuta. Tuleb defineerida, mida tähendab „haritud inimene“, mida tähendab, et inimesel on olemas üldharidus.
- Koolirõõmu on vähe – ühiskonnas valitseb saavutuskultus, vaja on leida õppimiserõõm, et jõuda õnnestunud õppimiseni.
- Eesti koolidesse tuleb aina enam välismaalasi, napib kogemusi ja oskust nendega toime tulla.
- Erivajadustega lapsi on järjest rohkem, aga teatud osad on katmata – kaasame, aga ei loo tingimusi.
- Ülereguleeritus pärsib õppetöös autonoomiat. Õppetöö peab olema paindlik, aga koolis ainult järgime rangelt õppekava.
- Andekatel on koolis igav.

- Teadmisi, mis on omandatud õppekava ja kooli kõrval, ei arvestata, formaalharidus õpetab vajalikku õpilase seisukohalt liiga hilja või pealiskaudselt, sest haridusprotsesside muutumine on aeglane.
- Laste vaimne ja füüsiline tervis on tõsine probleem.
- Õpetamisel ei pöörata tähelepanu tulevikus vajalikele oskustele.
- Õpetajaskond ei taju end autoriteedina. Õpetaja on muutunud „klienditeenindajaks“. Domineerib utilitaarne vaade haridusele. Lapsed näevad õpetaja positsiooni koolis ning seetõttu ei soovi õpetajaks saada.
- Kasvab koolijuhhi roll hariduses ja ka ootused koolijuhile.

IDEED JA LAHENDUSED

„Õmblusteta haridus“

„Arusaamisega õppimine“

„Personaalne digimatrikkel“

1. Üleilmastumine/maailm on keeruline (valik ideid)
 - Tekitada uusi horisontaalseid sõlmi.
 - Nutikas spetsialiseerumine kutsekoolides.
 - Oluline, et säiliks õigus eestikeelsele haridusele.
 - Laiema maailmapildi kujundamiseks oleks vaja rohkem erinevate kultuuride õpet.
 - Paneme Eesti väiksuse meie kasuks tööle – saame proovida ja katsetada, mis toimib, ja neid teadmisi teistele müüa.
 - Vähendada ülereguleeritust.
 - Mitmekesisem elukestva õppe süsteem, sh täiendus- ja ümberõppe võimalused.
 - Luua tingimused koostööks nii valdkondade kui ka haridustasemetel üleselt.
 - Ettevõtjate kaasamine õppeprotsessi.
 - Vaja on tervikpildi nägemise oskust (T-kompetentsus). Terviklik haridusprotsess, mis ei ole jagatud aineteks, vaid suunatud tulemuse saavutamisele. Eesmärk on õpetada probleeme lahendama.
2. Õpimotivaatorid on muutumas, õpetajatel uus roll (valik ideid)
 - Digimatrikkel – õppijakeskne lähenemine õppeprotsessile – õppijakeskne õpiprofiil. Otsustan ise, mida õpin, kus õpin (mitmekesine haridusruum – gümnaasium, kutsekool, muuseumid, noorsootöö võimalused (sh huvitegevus ja -haridus), kõrgkoolid, lasteaiad, jm) ja mis tasemel õpin.
 - Õpetajad, kes on ise novaatorid, peaksid olema rohkem avatud – jagama oma teadmisi ja väljatöötatud materjale teistega.
 - Igal inimesel peaks olema isiklik arengukava.
 - Fundamentaalsed ja rakendusüritingute seostamine hariduspraktika ja õpetajakoolitusega.
 - Õpetaja karjäär ei ole eluaegne. Õpetajaamet peab muutuma avatumaks. Tuleb kasutada rohkem praktikuid. Head erialainimesed võiksid koolis oma erialaga seotud tunde anda (sarnaselt „Tagasi kooli“ programmiga).
 - Tuleb osata varakult üles leida õpetaja talendiga inimesed.
 - Õpetajatele ja teadlastele on vaja anda rohkem autonoomiat. Õpetajal peab olema vabadus tundide ülesehituse ja arvu osas. Ka õpilastele on vaja anda rohkem otsustamisõigust.

- Pakkuda õpetajatele vaba semestri võimalust (nagu on ülikoolis õppejõududel).
- Oluline on vähendada koolis kontakttundide arvu, rohkem valikuid ja grupitöid.
- Õpetaja elukutse „ReBranding“ (tähtsuse ümberhindamine/kujundamine).
- Tulevikus – kool kui hindamiskeskus ehk tagasiside keskus.
- Kooli ja kodu parem koostöö: kui oleks kodu tugijalg, siis oleks koolinädal lühem.
- Isiklik lähenemine hariduses aitab kaasa inimese eneseteostusele, oma võimete maksimaalse potentsiaali saavutamisele.
- Alg- ja põhiharidus eestikeelseks!
- Üleilmse Eesti kooli süsteem (võib olla ka virtuaalne).
- Õppeklasside asemel peavad olema õpikogukonnad.
- Ühtlasema ettevalmistuse tagamine alushariduses, nt nn koolikohustus 5. aastast alates.
- Tuleb tähtsustada ja teadlikult arendada koolijuhtimise kvaliteeti.
- Koolis võiks olla rohkem teadust.

3. Väärtuste ja tõe killustumine

- Peame väärtuste ja tõe killustumisele vastu seisma.
- Kriitilise mõtlemise ja teiste ülekantavate tulevikuoskuste õpetamise juurutamine, väärtuste kinnistamine, mida meie kultuur kannab (demokraatia jne) ja tõenduspõhine haridus.
- Õppeained on vaid vahend, mille kaudu õppida mõtlema. Mõtlemisvõime kujundamine, õigete küsimuste esitamise oskus on oluline. Haridusprogramm on vahend, eesmärk on õppimisvõime, saadud oskused.